

PAPER DETAILS

TITLE: ARAPÇADA SIFAT-I MÜSEBBEHE VE ISM-I FAIL İLE İLİSKİSİ

AUTHORS: Sibel DOKUYUCU

PAGES: 298-309

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2374883>

ARAPÇADA SIFAT-I MÜŞEBBEHE VE İSM-İ FAIL İLE İLİŞKİSİ

Sibel DOKUYUCU¹

ÖZET

Sıfat-ı müşebbehe, ism-i fail anlamına delalet eden ve lazım fiilden türeyen isimdir. Anlam yönünden, erillik, dişilik, tekil, ikil ve çoğul kalıplarının bulunması yönlerinden ism-i faile benzediğı için bu ismi almaktadır. Sıfat-ı müşebbehe sübut yani kalıcılık ve süreklilik anlamıyla geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanı kapsayarak, zamandan bağımsız bir konum oluşturmakta olup; bu çerçevede isim işlevi görmektedir. Bazı sıfat-ı müşebbehe vezinlerinin, mastar vezinleriyle ve ism-i fail, mübalağalı ism-i fail, ism-i meful, ism-i tafdil vezinleriyle biçim olarak ortak kullanılıyor olması bir takım hatalara neden olmaktadır. Buna hataların en yaygın olanına da ism-i fail ile karıştırılmak örnek verilebilir.

Sıfat-ı müşebbehe'nin ism-i fail ile olan benzerliğini ve farklılığını ortaya koymak için, öncelikle sıfat-ı müşebbehe'nin ve ism-i failin özelliklerini ele almamız gerekmektedir. Bu nedenle sıfat-ı müşebbehe ve ism-i fail konularını inceledikten sonra, bu iki kavram arasındaki benzer ve farklı yönleri ele alınmıştır.

Araştırma konusuyla ilgili olarak sınırlandırmamız sıfat-ı müşebbehe ve ism-i failin, işlevi, kavramı ve tanımı, sıfat-ı müşebbehe ve ism-i fail yapılarının biçim, dilbilgisi ve anlam açısından incelenmesi ve kullanım özelliklerinin tespitidir. Bu kapsamda sıfat-ı müşebbehe yapısının ism-i fail ile olan anlam ve kullanım ilişkisi incelenmiş, bu yapılarla olan ortak ve farklı yönleri tespit edilerek değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sıfat-ı Müşebbehe, İsm-i Fail, Arapça.

¹ Kahramanmaraş Sütçü İmam Ün., Sosyal Bil. Enst., ORCID: 0000-0002-9416-4764 sbldokuyucu@hotmail.com
Araştırma Makalesi/Research Article, Geliş Tarihi/Received:15/04/2022–Kabul Tarihi/Accepted: 28/04/2022

THE MORPHOLOGICAL ADJECTIVE (ADJECTIVE RESEMBLING) IN THE ARABIC AND ITS RELATIONSHIP WITH PRESENT PARTICIPLE (ISM AL-FAIL)

ABSTRACT

Morphological adjective is the noun that derives from present participle. It is called like this since it resembles present participle in terms of meaning, masculinity, femininity, singularity, duality and plurality. Morphological adjective involves past, present and future tenses in terms of permanence and continuity, thus has a form free of time and functions as a noun. Some rhythms of morphological adjectives have common usage with infinitives, present participles, exaggerative present participles, comparatives and superlatives in form, so this leads to errors. It mostly resembles present participles in this sense.

It is primarily necessary to go about the features of morphological adjectives and present participles in order to set forth their similarities and differences. Hence, after analysing subjects of morphological adjectives and present participles, similarities and differences between these two terms will be taken into account.

In the study, morphological adjectives, present participles, their functions, descriptions, forms, grammar and meaning, usage features have been classified. In this term, meaning and usage relation between morphological adjectives and present participles have been studied, common and different points of them have been studied and evaluated.

Keywords: Morphological Adjective (adjective resembling, Present Participle (ism al-fail), Arabic.

GİRİŞ

Dil; insanlar arasında anlaşmayı sağlayan, kendine özgü kural ve özellikleri olan, lafız ve anlam yönünden değişik özellikleri içeren, çok yönlü ve gelişmiş bir sistemdir. Dil üzerine yapılan bütün çalışmalar; insanlar arasında iletişimi sağlayan bu sistemin, aslı korunarak geliştirilmesini ve iletişimin kuvvetlendirilmesini amaçlamaktadır. Sistemin anlaşılması ise; kuralları, unsurları ve özellikleri tespit edilerek sağlanabilir. Dilin, insanlar arasında duygu ve düşüncelerin ifadesinde kullanılması, farklı dillerin birbirine aktarımıyla, farklı toplumların da iletişimini mümkün kılar. Bu aktarımın kalitesi, insanların birbirini daha iyi ve daha doğru anlamasını sağlar.

Sarf ve Nahiv Arap gramerinin iki ana koludur. Sarf ve nahiv birlikte, Arapça dil kurallarını meydana getirirler ve Arapça dilbilgisinin temel çatısını oluştururlar. Konuşan ve yazan kimseyi düzgün ve güzel Arapça cümle kurarken hata yapmaktan korumak amacıyla, kelimelerin müfred ve mürekkebe durumlarıyla ilgilenen bilim dalıdır (Galayini, 1996: 8).

Sarf, kelimenin şekil yapısını ele alırken, nahiv bu kelimelerin oluşturduğu cümleyi inceler. Kelimenin yapısı ve kastedilen manaya göre kelimenin şeklinde olan değişikliği mevzu edinen sarf ilmidir; kelimenin sonlarının irab ve bina açısından durumları ile bu kelimelerin cümle içindeki konumlarıyla ise nahiv ilmi ilgilenir (Galayini, 1996: 9).

Sarf ve Nahiv ilminin her ikisinin de konusu kelimeler olmasına rağmen Sarf, kelimeleri iştikak, iğlal, idgam ve ibdal açısından ele alır, inceler.

Sarf ve nahiv Arap gramerinde birbirini tamamlayan iki unsurdur (Bakırcı–Demirayak, 2001: 183).

Bu bağlamda Arap grameri üzerine bir çalışma yapılırken üzerine çalışılan unsur ya da unsurlar hem sarf yani biçim hem de nahiv yönünden incelenmeli, cümledeki konum ve işlevi açısından ele alınmalıdır.

Arapçada fiil olmadıkları halde fiillerden ve isimlerden türetilen ve bir takım şartları taşıdıklarında fiil gibi amel eden, fiil yerinde kullanılan isimler yani fiilimsiler, kıyasi amiller olarak adlandırılırlar. Bunlar Arapçada yaygın olarak kullanıldıkları için Arap Dili Gramerinde önemli bir konuma sahiptirler. Bu kelime grubunda yani kıyasi amiller arasında yer alan sıfat-ı müşebbehe ve ism-i fail de oldukça önem taşımaktadır. Bu iki dil unsurunun işlevi, kavramı ve tanımı, yapılarının biçim, dilbilgisi ve anlam açısından incelenmesi ve kullanım özelliklerinin ele alınıp incelenmesi dil araştırmaları bakımından elzemdir.

Bu araştırmada sıfat-ı müşebbehe'nin ism-i fail ile olan benzerliğini ve farklılığını ortaya koymak için, öncelikle sıfat-ı müşebbehe'nin ve ism-i failin hem sarf hem nahiv yönünden özellikleri ele alınmıştır.

Bu çalışmada sıfat-ı müşebbehe ve ism-i failin, işlevi, kavramı ve tanımı, sıfat-ı müşebbehe ve ism-i fail yapılarının biçim, dilbilgisi ve anlam açısından inceleyerek ve kullanım özelliklerini tespit etmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda sıfat-ı müşebbehe yapısının ism-i fail ile olan anlam ve kullanım ilişkisi incelenmiş, bu yapılarla olan ortak ve farklı yönleri tespit edilerek değerlendirilmiştir.

İsm-i fail, Arapçada hem isim, hem fiil görevi yapan, sıfat özelliğine sahip, ism-i mefûl gibi türemiş kelimelerdendir. İsm-i fail, cümledeki işlevi açısından Türkçedeki etken ortaçlarla benzerlik arz etmektedir (Özdoğan, M.A.,2007b: 56). Tıpkı onlar gibi fiilin kök ve gövdesine farklı yapımlar eklenilerek türetilen fiilimsilerdir. Sıfat-ı müşebbehe de, aynı şekilde fiilden türeyen bir sıfat türü ve fiilimsi olmasına karşın, ism-i fail gibi fiil ile hareke, harf ve zaman yönünden bir bağlantısı yoktur (Özdoğan, M.A.,2007b: 84).

Her ne kadar çalışmamızın ana unsuru sıfat-ı müşebbehe olsa da sıfat-ı müşebbehenin ism-i fail ile olan benzerliğini ve farklılığını tespit edebilmek için, öncelikle ism-i failin özelliklerinin ele alınması elzemdir. Nitekim bir anlamda sıfat-ı müşebbehenin tanımı ism-i fail üzerinden yapılmaktadır. Bu nedenle sıfat-ı müşebbeheyi tanımak ve tanımlayabilmek için önce ism-i fail tanımak ve tanımlamak gerekmektedir.

Arapça temel kaynaklarda sıfat-ı müşebbehenin açılımı "es-Sifatu'l-müşebbehe bismi'l-fail" yani ismi faile benzeyen sıfatlar şeklindedir (Sibeveyh, 1968: 184). Tam adından da anlaşıldığı gibi sıfat-ı müşebbehe, ism-i failin kapsamı içinde ele alınan sıfatlardır şeklinde özetlenebilir. Sibeveyh, sıfat-ı müşebbehe için bu geniş isimlendirmeyi tercih etmiş ve onun ism-i fail gibi, muzari fiile benzerliğiyle değil, ism-i faile benzerliğiyle ön plana çıktığını ve bu şekilde öge aldığını belirtmiştir (Özdoğan, M.A.,2007b: 67).

Çalışmada öncelikle ism-i failin kavram alanı ele alınıp ardından ism-i failin anlam alanı incelenmiş ve sonrasında da ism-i failin kullanım alanlarına değinilmiştir. Daha sonra aynı şekilde sırasıyla sıfat-ı müşebbehenin kavram alanı, sıfat-ı müşebbehenin anlam alanı ve sıfat-ı müşebbehenin kullanım alanları ele alınmıştır. İsm-i fail ve sıfat-ı müşebbehe inceledikten sonra birbirleriyle benzeyen ve birbirlerinden ayrılan, farklı olan noktaları tespit edilmeye çalışılmıştır.

1. İSM-İ FAIL

1.1. İsm-i Failin Kavram Alanı

İsm-i fail kendisiyle sıfatlanan mevsuftan vaki olan veya o mevsuf ile kaim olan bir manaya devamlı bir şekilde değil de zamanın değişimiyle değişir ve yenilenir bir şekilde delalet etmesi için malum fiilden yapılan bir sıfattır (Galayini, 1996: 78). İşi yapanı gösteren isimdir.

İsm-i fail, fiilden türer ve işi; fiilin zamanla sınırlı olmayan köküne ve yapana delalet etmektir (Racihi, 1999: 75). Bu delaleti, fiilin işi yapanda (fail) sürekli olması anlamında olmayıp genellikle yeni meydana gelme anlamındadır. Buna rağmen bazı ism-i failer kalıcılığa delalet edebilmektedir. *دائم مستمر، خالد* gibi ism-i failer kök anlamları dolayısıyla sübuta etmektedirler (Hasan, 1966: 239). İsm-i failden hudus manası istendiği takdirde sülasi fiilin mazisinin çekimli olması ve mastarda sübut manası olmaması şartıyla, nahiv alimlerinin tarifine göre ism-i fail فاعل fail vezninde getirilmektedir (Hasan, 1966: 241).

Zamanın değişimiyle değişen ve yenilenen manasında "hudus" kelimesinin kullanılması bu tarifte, sıfat-ı müşebbeheyi tenzih etmek içindir. Nitekim sıfat-ı müşebbehe sübut ve devamlılık ifade eden bir yapıdır.

İsm-i fail, kısaca fiilden türeyip, işi yapanı gösteren kelimelere denilmektedir. İsm-i fail, cümlede isim olarak kullanıldığı gibi, sıfat olarak da kullanılır. Sıfat işlevi gördüğünde genellikle Türkçedeki sıfat fiille paralellik gösterir. Türkçede fiilin kök ya da gövdelerine çeşitli yapım ekleri getirilerek türetilmiş fiilimsilere ortaç denilir. Bir ismin sıfatı gibi kullanılarak sıfat tamlaması benzeri yan cümlecikler oluştururlar. Arapçada ism-i fail de bu görevi üstlenen ögelerden birisidir.

Fiilden türeyen ve fiili gerçekleştirene işaret eden isim yapısıdır. İsm-i fail, Arapçada sıfat fiil olarak kullanıldığı zaman, Türkçeden farklı olarak bizzat kendisi fiil gibi öge alabilir. İsm-i fail, ister sıfat fiil, ister özel isim olsun cümle içerisinde özne, haber ve sıfat gibi değişik öge olarak kullanılır (Özdoğan, M.A.,2007b: 61).

İsm-i faile Basra nahiv ekolü bu ismi verirken Kufe ekolü daimi fiil ismini vermiştir. Kufe ekolünün bu ismi vermesi, ism-i failin her durumda amel ettiğini kabul ettiklerinden kaynaklanmaktadır. Onlara göre ism-i fail, fiil olduğu için hiçbir şart olmadan amel etmektedir (Duran - İnanç, 2019: 42). İsmi fail: fiilden türeyen ve işi yapanı gösteren isimdir. كتب kelimesi ele alındığı zaman, yazma fiilini yapan kimseyi gösteren ve fiilden türemiş isim olduğu örnek olarak görülmektedir (Racihi, 1999: 75).

İsm-i fail, yapıлып yapılmaması kişinin elinde olan fiillerden yapılıp, yazan, okuyan gibi ism-i failler, insanın elindedir. İnsanın elinde olmayan, insan iradesinin dışında oluşan fiillerden ism-i fail olmaz. Bu tür fiillerin ism-i failini sıfat-ı müşebbehe üstlenir (Kılıç,2005: 192) . İki sığa arasındaki en belirgin farklardan birisi de budur.

1.2. İsm-i Failin Anlamı

İsm-i fail, hem isim hem de fiil özelliğine sahiptir. Ancak genellikle sıfat fiil anlamını taşıdığı görülür. Meslek adları için kullanılan ism-i failer, yapısında sıfat fiili barındırdığı için sıfat fiildir. Ama ism-i fail, şahıslara özel ad olarak konulursa, bu durumda hem sıfat fiilden hem de zamandan bahsetmek mümkün değildir (Özdoğan, M.A.,2007b: 61).

Örneğin, "Salih", özel isim olarak kullanıldığı zaman bu ismin "yararlı iş yapan" anlamı ile bir bağlantısı kalmamıştır. İsm-i fail, ister sıfat fiil, ister özel isim olsun cümle içerisinde özne, haber ve sıfat gibi değişik öge olarak kullanılır. İsm-i fail mübteda, haber ve fail olarak gelebilir. İsm-i fail olan kelimenin Türkçeye çevirisinde anlam, özel isim, meslek ismi, sıfat ve sıfat fiil olma durumuna göre değişiklik arz eder. Özel isim olan kelime, olduğu gibi çevrilir, Salih, Halit, Hamit gibi Meslek isminde iki durum ortaya çıkar. Katib kelimesi Türkçede meslek sahibinin adı olarak “yazar” şeklinde çevrilir. Sıfat olarak kullanılırsa yazan ve yazıcı şeklinde çevrilebilir.

Yukarı da izah ettiğimiz özelliklerden dolayı ism-i fail, anlam olarak kullanıldığı fiili yapan kişiyi kastetmekle beraber kullanım alanına göre aldığı anlam da değişir.

1.3. İsm-i Failin Kullanım Alanı

İsm-i fail cümle içerisinde birçok kavram ve konu ile aynı semantik düzeyde ilişki içerisinde bulunur.

Cümlede birçok farklı anlamları ifade edebilme özelliğine sahiptir (Yartaşı-Yüksel, 2018: 79). Örneğin; علي قادم cümlesi; ‘Ali gelendir’ şeklinde çevirileceği gibi, ism-i failin muzari zamanda çevirmek mümkündür. Durum bildirmek, isimlere ait temel bir özellik iken, zaman bildirmek fiillerin temel özelliğidir.

Ancak yukarıdaki örneği “Ali geliyor” şeklinde çevrilmesi daha fasih ve hoştur. İsm-i fail sıfat fiil olarak gelirse Türkçede olduğu gibi “yapan, eden” şeklinde çevrilirken sıfat olmadığı durumlarda fiil gibi de çevrilebilir. Cümlede sıfat fiil olduğunda Türkçeye -en, -an eki alarak yapan, eden şeklinde çevrilir.

İsm-i fail cümle içerisinde birçok kavram ile bağlantılıdır. İsmi failin anlam alanına giren muzari fiil, ism-i mevsul, ism-i mefûl, masdar, ve sıfat-ı müşebbehe konuları ile ilişkisini aydınlatmak yerinde olacaktır (Özdoğan, M.A.,2007b: 62). İsmi failin anlam alanına giren muzari fiil, ism-i mevsul, ism-i meful, masdar, ve sıfat-ı müşebbehe konuları ism-i failin ilintili olduğu kavramlardır. Bu bağlantı hususunda özetle şu bilgileri zikredebiliriz:

Muzari fiil, isim olan ism-i faile, harf ve hareke yönünden benzer. İsm-i fail ise, muzari fiil gibi zaman özelliğine sahip olup; fail ve meful gibi öge alabilir (Hasan, 1966: 247).

Zemahşeri, istiare yoluyla (hakiki olarak değil) ism-i failin ism-i meful, ism-i mefulün da ism-i fail yerine kullanılabileceğini belirtir (Zemahşeri, 2003: 20).

İsm-i failin sülasi fiillerde türetilme şekli oldukça basit olup; fiilde fael-kelime ile aynel-kelime arasına bir elif harfi eklenerek ve aynel-kelime kesralanarak türetilir.

İsimlerin müennes, müsenna ve cemi formlara girebilmeleri hakkındaki kurallar ism-i fail için de geçerlidir. Yani ism-i fail tekil, ikil yahut çoğul formlara girebilir. Ayrıca ism-i fail için kullanılan bazı cem-i teksir formları da mevcuttur.

2. SIFAT-I MÜŞEBBEHE

2.1. Sıfat-ı Müşebbehenin Kavram Alanı

Dilcilerin sıfat-ı müşebbehe hakkında başlıca tanımlamaları ve görüşleri şöyledir;

Sibeveyhi, sıfat-ı müşebbeheyi ıstılahi olarak “es-Sıfatu’l-müşebbehe bi’smi’l-fail fi ma ‘amilet fihi” olarak tanımlamaktadır (Sibeveyh, 1968: 203).

Yani, “İsm-i faile ‘amel yönüyle benzeyen sıfat” diye niteler. Amel etme özelliğinden dolayı ism-i faile yöntem olarak benzediğini, ancak muzari fiil anlamı taşımadığı ve zamana delalet etmediği için amel etme şeklinin ism-i fail ile aynı olmadığını belirtmiştir (Fırıncı, 2012: 56).

el-Müberrid ise, “es-Sıfatu’l-müşebbehe bifail fi ma yamelu fi hi ve inne ma tamelu fi ma kane min sebebiha” olarak tanımlamaktadır. Sıfat-ı müşebbehenin sebebi sıfat olarak ism-i fail gibi amel edeceğini belirtmiştir.

El- Müberrid ile Sibeveyh'in tanımlamalrı birbiriyle tam olarak örtüşmemektedir. El- Müberrid sıfat- 1 müşebbehenin ism-i fail gibi amel edeceğini söylerken Sibeveyh ise sıfat-1 müşebbehenin amel ettiğini ancak amel şeklinin ism-i fail aynı olmadığını söyler.

Zemahşeri, “Sıfat-1 müşebbehe müennes, müzekker, müsenna ve cemi yönleriyle cari sıfatlara benzese de onlar gibi değildir.” der (İbn Yaiş, ty : 76).

Sıfat-1 müşebbehe müennes, müzekker, müsenna, cemi yönleri dışında cari sıfatlara benzemez, fiil gibi amel eder.” (Mısri, 1996: 745) diye belirtir Mısri de.

İbnu'l- Hacib “Sıfat-1 müşebbehe, sübut anlamı taşır ve lazım fiilden türetilir.” der (İbnu'l- Hacib, 2010: 75).

İbn Malik, “Sıfat-1 müşebbehe, lazım fiilden türer ve manaca failine muzaf olur, muzari fiile benzemez ve muteaddi olmaz” (İbn Malik, 1986: 1054) diye belirtir.

Esasen dilcilerin sıfat-1 müşebbehe ile ilgili tanımları çoğunlukla benzerlik arz eder.

Sekkaki, “Sıfat-1 müşebbehe sulasimücerred fiilden türer. Sübut anlamı taşır, tesniye ve cemi olur” (Sekkaki, ty: 50) şeklinde tanımlamıştır.

İbn Akil, “Sülesi mücerred fiil dışında sıfat-1 müşebbehe türetilirse, vezni muzari fiile benzemelidir. Sıfat-1 müşebbehenin failini cer etmesi daha güzel bir kullanımdır” Şeklinde nakleder.

İbn Malik, Sıfat-1 müşebbehenin, lazım ism-i failden sülasi ve mezid olarak geldiğini açıklar (Cemaluddin, 1986: 1055) .

İbn Hişam da, sıfat-1 müşebbehenin isminin “es-Sıfatu'l-müşebbehe bi ismil fail el-muteaddi li-vahid” olarak belirterek, aslının mansub olmadığını, lazım fiilden türetildiğini, hudus anlamı taşımadığını, fiilden farklı olmasına rağmen ism-i faile benzediğini, tek meful alan ism-i faile benzer şekilde amel ettiğini ve müennes, müsenna, cemi kullanımlarının olduğunu söylemiştir.

Bu değerlendirmeler ışığında; sıfat-1 müşebbehe, belli bir olay ve failini belirtmesi, zamir alması, tekil, ikil, çoğul olabilmesi, müzekker, müennes gelebilmesi ve amel etmesi yönlerinden ism-i faile benzediği için çoğu dilbilimci tarafından ism-i faile benzeyen sıfat -sıfat-1 müşebbehe bi ism-i fail- olarak nitelendirilmiştir.

Ancak, ism-i failden farklı olarak sıfat-ı müşebbehe, mevsufuna geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanı içeren sübut manasını yükleyen, lazım sülasi fiilden türeyen müştak bir isimdir. Bununla birlikte sülasi veya gayr-ı sülasi olarak lazım fiilden veya tek mefulle geçişli olan müteaddi fiillerin ism-i fail ve ism-i meful vezinlerinden gelen ve sübut manası taşıyan müştaklar da sıfat-ı müşebbehe kabul edilmişlerdir (Fırıncı, 2012: 6).

Sıfat-ı müşebbehe, insanlara ait bazı özellik ve kusurların bir kişi ya da bir şeyde sabit olduğunu ifade eden ve sülasi lazım fiillerden çok değişik vezinlerde gelen sıfat türü kelimelerdir. genellikle belirli vezinlerde gelirken; bir kısımda dilde kullanımlarına göre değişik kalıplarda gelir.

Sıfat-ı müşebbehe, zat veya nesnede bulunan mananın devamlı ve sabit bir şekilde olduğunu ifade etmek için sülasi lazım fiilden türetilen isimdir (İsferaini, 1996: 177). Sıfat-ı müşebbehenin ifade ettiği mana daima kişi ve varlıklarda sabittir (Racihi, 1999: 79).

Sıfat-ı müşebbehe, ism-i fail gibi müfred, tesniye, cemi, müzekker ve müennesinin olması, oluşa delalet etmesi, türetilmiş olması ve ism-i fail gibi amel etmesi nedeniyle bu isimle isimlendirilmiştir. Ancak sarf alimlerine göre sıfat-ı müşebbehe ism-i faile göre daha kalıcı bir özelliğe işaret etmesiyle öne çıkar (Racihi, 1999: 79).

Sıfat-ı müşebbehe, fiilden türeyen bir sıfat olmasına rağmen, fiil ile hareke, harf ve zaman yönünden bir bağlantısı yoktur. Ancak ism-i fail gibi fiilden türeyen sıfat özelliği vardır. Bu nedenle fiil gibi değil, ism-i fail gibi öge alır (Özdoğan, M.A., 2007b: 84).

2.2. Sıfat-ı Müşebbehenin Anlamı

Kaynaklarda sıfat-ı müşebbehenin tam adı "es-Sıfatu'l-müşebbehe bismi'l-fail" (ismi faile benzeyen sıfatlar) şeklinde geçer. Açılımından da anlaşıldığı gibi sıfat-ı müşebbehe ism-i failin kapsamı içinde ele alınan sıfatlardır.

Sibeveyh, sıfat-ı müşebbehe için adı kullanır ve onun ism-i fail gibi, muzari fiile benzerliğiyle değil, ism-i faile benzerliğiyle ön plana çıktığını ve öge aldığını belirtir (Sibeveyh, 1968: 184).

Sıfatı müşebbehe İsm-i fail anlamına delalet etmesi için lazım fiilden türeyen isimdir. Anlamda, erillik, dişilik, tekil, ikil ve çoğul kalıplarının bulunmasında ism-i faile benzediğinden dolayı bu ismi almaktadır (Galayini, 1996: 168).

2.3. Sıfat-ı Müşebbehenin Kullanım Alanı

Sıfat-ı müşebbehe; özellik bildiren, fiillerden türeyen ve az ya da çok devamlılık bildiren isim cinsinden sıfatlardır. Sıfat-ı müşebbehe ism-i faile benzer; ancak arada bazı farklar vardır. Sıfat-ı müşebbehenin en büyük özelliği; güzellik, renk, şekil ve kusur bildirmesidir.

Aynı zamanda sıfat-ı müşebbehe muzari fiile benzeyen ism-i fail gibi amel ederek failini ref ve mefulle benzer durumdaki mamulünü nasb eder. Yine ism-i fail gibi müfred, müsenna, cemi, müzekker ve müennes olur. Sıfat-ı müşebbehe fiilin yapısına benzemediği için isimler gibi izafet halinde olmaları da yaygındır (Sibeveyh, 1968: 194).

Sıfat-ı müşebbehe, fiilden türeyen bir sıfat olmasına rağmen, fiil ile hareke, harf ve zaman yönünden bir bağlantısı yoktur. Ancak ism-i fail gibi fiilden türeyen sıfat özelliği vardır. Bu nedenle fiil gibi değil, ism-i fail gibi öge alır.

Sıfat-ı müşebbehe, fail almasının yanı sıra meful alacaksa bu durumda iki şey ortaya çıkar: öge marife ise şebih mefulün bih, nekra ise temyiz adını alır (Haşimi, 1999: 312- Hasan,1966:282- Galayini,1996: 284).

İsm-i faile benzeyen ancak daimi sıfatları içeren sıfatı müşebbehe zarf-ı lağvın da müteallakı olur (Özdoğan, M.A.,2007a: 115).

Sülasi lazım fiillerden türetilen ve sahibinde devamlı kalıcı olan sıfatları veya varlığı gösterir ve kendi fiilinin ameli gibi amel eder.

Bazı duygular gibi görünmeyen sıfatlar bu kalıpta gelirler.

Renk, güzellik, çirkinlik, kusur, sakatlık gibi görünürdeki sıfatlar bu kalıpta gelir.

Sıfat-ı müşebbehe ve ism-i tafdil, gayri munsariftir. Bu nedenle, zamana ve mekana bağlı olarak değişmez.

Sıfat-ı müşebbehenin bazı kalıpları, mübalağalı ism-i fail'in bazı kalıpları ile ortaktır. Örneğin; (فَعِيلٌ) kalıbındaki sıfat-ı müşebbehe ve mübalağalı ismi fail gibi.

Sülasi fiillerin dışındaki fiillerin sıfat-ı müşebbeheleri, kendi ism-i failleridir.

Sıfat- müşebbehede, ismi faildeki gibi yapılan işin yani fiilin yenilenmesi manasında olmayıp, yapılan iş veya fiil devamlı ve lazım olma" manasındadır. Yani o fiil, o iş, o şahıstan hiç ayrılmaz.

SONUÇ

Fiilden türeyen, fiilin ifade ettiği işi yapan, etken sıfat fiil “ism-i fail” olarak adlandırılır. İsm-i fail müştak yani türemiş bir isimdir.

Bir ismi niteleyen ve müştak olan her kelime sıfat olabilir. İsmi fail, ismi meful, sıfatı müşebbehe, ismi tafdil, ismi mensub gibi kelime türleri buna örnektir.

Sıfat-1 müşebbehe; özellik bildiren, fiillerden türeyen ve devamlılık bildiren isim cinsinden sıfatlardır.

Sıfat-1 müşebbehenin bu isimle isimlendirilmesinin sebebi ism-i faile çeşitli yönlerden benzer olmasındandır. Yukarıda da zikrettiğimiz gibi ism-i failin farklı bir versiyonudur.

Sıfat-1 müşebbehenin belli vezinleri vardır. En yaygın vezni **فَعِيل** dir.

Sık kullanılan sıfat-1 müşebbehe vezinleri ve kullanılış yerleri de şu şekilde özetlenebilir;

a-Renklerde ve Kusurlarda **أَفْعُلْ** vezni kullanılır. Bu veznin müennesi **فَعْلَاءُ** şeklindedir.

b-İç duyguyu göstermede **فَعْلَانُ** vezni kullanılır. Bu veznin müennesi **فَعْلَى** şeklindedir.

c-Şekil ve güzellik bildirmede **فَعِيلٌ** vezni kullanılır. Bu veznin müennesi **فَعِيلَةٌ** şeklindedir.

Sıfat-1 müşebbehenin kural dışı örnekleri de mevcuttur.

Sıfat-1 müşebbehe anlamında subut taşıyan isimlerdir. Başka bir ifadeyle ism-i failin farklı ve daha dar bir versiyonudur.

Bir kelimenin sıfat olması, irap ile alakalı bir durum iken sıfat-1 müşebbehe olması siga ile alakalıdır.

Benzer oldukları yönler şöyle sıralanabilir (Baytar, 2001: 168).

Sıfat-1 müşebbehe de ism-i fail gibi ikil, çoğul, dişil ve eril olabilir (Sabban, ty: 3).

Marife olarak geldiğinde kendisinden sonrakini mefulu bih gibi nasb etmesi yönüyle de bir meful alan müteaddi ism-i fail gibidir (Galayini,1996: 185).

Yine bir oluşa işaret etmesi ve kendisiyle birlikte var olan zata işareti yönüyle de ism-i faile benzer (Hasan,1966: 300).

Sıfat-1 müşebbehe de ism-i fail gibi müştaktır yani türetilmiştir (Hasan,1966: 300).

Sıfat-1 müşebbehe, ism-i faile benzer ancak daimi sıfatları içerir (Özdoğan, M.A.,2007a: 115). Sıfat-1 müşebbehe her zaman süreklilik anlamı taşıırken, ism-i fail cümle içerisindeki duruma göre geçmiş zaman ya da şimdiki zaman delalet edebilir.

İsm-i fail ile sıfat-1 müşebbehe arasındaki farklılık arz eden yönlerle de işaret etmek gerekir. İsm-i fail, bir eylemi gerçekleştiren kişiyi gösterirken sıfat-1 müşebbehede eylem söz konusu değildir.

İsm-i fail, müteaddi fiillerden de lazım fiillerden de türetilebilir, sıfat-1 müşebbehe ise sadece lazım fiillerden türetilir (İbn Hişam, ty: 593).

İsm-i fail, muzari fiil ile harf ve hareke bakımından uyumludur. Sıfatı müşebbehe ism-i fail kalıbında geldiğinde, bu hareke benzerliği devam eder, ama farklı kalıpta geldiğinde benzerlik görülmez (Hasan,1966: 282).

İsm-i fail mefulünden önce gelebilir. Sıfat-ı müşebbehenin temyizi kendisinden önce gelemmez (Hasan,1966: 283).

İsm-i failin mevsufunun hazfı iyi görülmesine karşın sıfat-ı müşebbehenin mevsufunun hazfı kötüdür (İbn Hişam, ty: 593).

İsm-i faille ögeleri arasına başka bir kelime girebilirken, sıfat-ı müşebbehe ile ögeleri arasına başka kelime girmesi mümkün değildir (İbn Hişam, ty: 593).

İsm-i fail, mazi ve muzari fiilin ifade ettiği zamanlara delalet ederken, sıfat-ı müşebbehe daimi özellikleri içerdiğinden belirli bir zamana işaret etmez, bütün zamanları kapsar (Hasan,1966: 282).

İsm-i fail, hem isim hem de fiil özelliğine sahiptir. Çoğunlukla sıfat fiil anlamını taşıdığı görülür.

Meslek adları olarak kullanılan ism-i failer, yapısında sıfat fiili barındırdığı için sıfat fiildir. Ancak ism-i fail, şahıslara özel ad olarak konulursa, bu durumda hem sıfat fiilden hem de zamandan münezzehtir (Özdoğan, M.A.,2007b: 61).

İsm-i fail, genellikle süreklilik özelliği olmayan (hudus) geçici sıfatları içerir. İsm-i failin bazen sürekli sıfat oluşuna da gözden kaçırmamak gerekir.

Örneğin ذاهب giden kelimesi geçici bir sıfatı ifade eder. Ancak ism-i fail, sıfat-ı müşebbehe gibi devamlı ve değişmeyen sıfatları da ifade eder (Özdoğan, M.A.,2007b: 60).

Sıfat-ı müşebbehe ile hudus ve teceddüd yani yenilenme ve oluş kastedilirse sıfat-ı müşebbehe kalıbı terkedilerek ism-i fail kalıbına geçilir (Zemahşeri, 2003: 230-Galayini, 1996: 191). Sıfat-ı müşebbehe oluş ve yenilenmeye delalet etmez bu sebeple bu durumlarda sıfat-ı müşebbehe kalıbı değil ism-i fail kullanılır.

Sıfat-ı müşebbehenin ism-i tafdil anlamında kullanıldığı durumlar da vardır. Sıfat-ı müşebbehenin zamana ve mekana delalet edemeyeceğini belirtmiştik ancak üstünlük bildirebilir.

İsm-i failer kısa süreli, sıfat-ı müşebbeheler ise uzun sürelidir.

İsm-i failer genellikle müteaddi fiilden, sıfat-ı müşebbeheler ise lazım fiilden yapılır.

Sülasi fiillerin dışındaki fiillerin sıfat-ı müşebbeheleri, kendi ism-i failleridir.

KAYNAKÇA

- Baytar, Y. S. (2001). Arap Dilinde Fiilimsiler. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Cemaluddin, A. (1986). Şerhu'l-Kafiyetu'l-Şafiye. Mekketu'l-Mükerreme: Daru'l Memun lit-Turas.
- Dayf, Ş. (1967). el-Medarisu'n-Nahviyye. Kahire: Daru'l-Ma'arif.
- Duran, H. - İnanç, Y. (2019). Kur'an-ı Kerim'de Teceddüt ve Sübût Manası İçin Yapılan Udûl Çeşitleri. Edebalı İslamiyat Dergisi, 3 (5), s. 53-77.
- Fırıncı, D. (2012). Arap Dilinde Sıfat-ı Müşebbehe ve Kur'an-ı Kerim'deki Kullanımı. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun.
- Galayini, M. (1996). Camiu'd-Durûsu'l-'Arabiyye. Beyrut: el-Kitabu'l 'Arabi.
- Haşimi, A. (1999). el-Kavaidu'l-Esasiyye. Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye.
- Hasan, A. (1966). en-Nahvu'l-'Vafi. Kahire: Daru'l-Ma'arif.
- İbn 'Akil, (ty). Şerhu İbn 'Akil. Beyrut: İhyaud-Turasi'l-Arabi.
- İbn Hişam el-Ensari, (ty). Muğni'l-Lebib, Kahire: Matba'atu Muhammed Ali.
- İbn Hişam el-Ensari, (ty). Evdahu'l-Mesalik ila Elfiyeti İbni Malik. Beyrut: el-Mektebetu'l Asriyye.
- İbnu'l-Hacib, (2010). el-Kafiye fi 'İlmi'n-Nahvi. Kahire: Mektebetu'l-Adab.
- İbn Yaiş, (ty). Şerhu'l-Mufasssal li Zemahşeri, Kahire: el-Mektebetu't-Tevfikiyye.
- İsferaini, (1996). el-Lubab fi İlmi'l-İrab. Beyrut: Şevki el-Ma'arif.
- Kılıç, H. (2005). Arapça Dilbilgisi Sarf. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Mısri, Y. B. (1996). Şerhu'r-Razi li Kafiyeti'l-Hacib. el-Memleketu'l- Arabiyyetu's-Su'udiyye: İmadeel-Buhûs el-'İlmiyye.
- Muberrred, A. (1999). el-Kamil, Beyrut: el-Mektebetu'l-'Asriyye.
- Özdoğan, M. (2007a). Arapçada Şibh Cümle ve Fonksiyonları. KSÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 5 (9), s. 97-122.
- Özdoğan, M. A. (2007b). Arapçada İsm-i Fail ve İşlevleri. KSÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 5(10), s. 55-90.
- Racihi, A. A. (1999). et-Tatbiku's-Sarfi. Beyrut: Daru'n -Nahzati'l- Arabiyye.
- Sabban, (ty). Haşiyetu's-Sabân 'alâ Şerhi'l-Eşmûni fi Elfiyyeti. Beyrut: Daru İhyai'l-Kutubi'l-'Arabiyye.
- Sekkakî, (ty). Miftahu'l-'Ulûm. Beyrut: el-Mektebetu'l-İlmiyyetu'l-Cedide.
- Sibeveyh, (1968). el-Kitab. Kahire: Mektebetu'l-Hanci.
- Zemahşeri, (2003). el-Keşşaf 'an Hakaiki't-Tenzil. Beyrut: nşr. Abdusselam Şahin, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Zemahşerî, (2004). el-Mufasssal fi ilmi'l-Arabiyye. Amman: Dâru Ammâr.
- Yüksel, M. B., & Yartaşı, R. (2018). Arap Dilinde İsm-i Fail ve Kur'an Bağlamında Manaya Etkisi. KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, 16 (32), s. 77-111.